

כיתה
ד'

מולדת, חברה ואזרחות

נופי מדינת ישראל

שם פרטי:

שם משפחה:

כיתה:

גשר למורה

תוכן העניינים

2

מבוא

3

פרק 1: מפת ישראל: מקרא, מפה אילמת, גבולות ומדינות שכנות

9

פרק 2: רצועות האורך: מישור החוף, השפלה, אזור ההר ובקעת הירדן, ועמקי הרוחב

15

פרק 3: נופים ייחודיים בארץ: ים המלח, המכתשים, החרמון, מפרץ חיפה ואילת

20

פרק 4: האקלים בישראל: אזור ים-תיכוני ואזור מדברי, עונות וגשם

26

פרק 5: מקורות המים בישראל: גשם, נחלים, מי תהום, הכנרת, המוביל הארצי, התפלה וקולחין

31

פרק 6: אוכלוסייה ויישובים בישראל: עיר וכפר, צפיפות ודלילות ותפרוסת

36

פרק 7: שמירה על הטבע והנוף: שמורות טבע, גנים לאומיים ואחריות לסביבה

41

חזרה – מה למדנו?

מבוא

שלום לתלמידות ולתלמידי כיתה ד'!

השנה נצא למסע בארץ ישראל: נלמד לקרוא מפה, נכיר את רצועות הנוף ואת המקומות המיוחדים בארץ, נבין מאין מגיעים המים ואיך נראה האקלים, ונפגוש את האנשים שגרים ביישובים השונים. בכל פרק תמצאו הסבר קצר, דוגמאות, כלל «זכרו!» ותרגילים רבים. בסוף יש חזרה, מבחן ודפי תשובות. קראו בעיון, כתבו בעצמכם, ושמרו על הנוף שסביבכם. בהצלחה!

מפת ישראל: מקרא, מפה אילמת, גבולות ומדינות שכנות

פרק 1

הכיוונים במפה

1. צפון – למעלה, דרום – למטה.
2. מזרח – ימין, מערב – שמאל.
3. חץ הצפון מראה לנו את הכיוונים.

המקרא

פירוש	סמל או צבע
ים, אגם, נחל	כחול
אזור נמוך	ירוק
אזור הררי, גבוה	חום
גבול	קו מקווקו

גבול טבעי וגבול מדיני

1. גבול טבעי – לאורך ים, נהר או רכס הרים.
2. גבול מדיני – נקבע בהסכם בין מדינות.

דוגמה:

הים התיכון – גבול טבעי במערב ישראל.

השכנות של ישראל

לבנון בצפון, סוריה בצפון-מזרח, ירדן במזרח, מצרים בדרום-מערב. במערב – הים התיכון, ובדרום – מפרץ אילת.

מפת ישראל: מקרא, מפה אילמת, גבולות ומדינות שכנות

זכרו!

כשקוראים מפה: קודם מוצאים את חץ הצפון, אחר כך קוראים את המקרא, ורק אז מחפשים מקומות.

דוגמה פתורה: איזו מדינה שכנה נמצאת ממזרח לישראל? ____

1. מזרח במפה הוא הצד הימני.

2. מימין לישראל, מעבר לנהר הירדן, נמצאת ירדן.

התשובה: ירדן

1 השלימו מן המחסן.

מפה | מקרא | חץ | טבעי | מדיני

א. ציור של שטח כפי שהוא נראה מלמעלה נקרא ____.

ב. הסמלים והצבעים מוסברים ב ____.

ג. הקו שמראה את הכיוונים במפה נקרא ____ הצפון.

ד. גבול שעובר לאורך נהר הוא גבול ____.

2 התאימו בין המושג להסבר.

טור א

1. מקרא

2. מפה אילמת

3. גבול מדיני

4. גבול טבעי

5. חץ צפון

טור ב

☐ גבול לאורך ים, נהר או הרים

☐ גבול שנקבע בהסכם בין מדינות

☐ סימן שמראה את הכיוונים

☐ מפה בלי שמות

☐ הסבר של הסמלים והצבעים במפה

מפת ישראל: מקרא, מפה אילמת, גבולות ומדינות שכנות

3 לפני כל משפט כתבו את הכיוון המתאים: צפון, דרום, מזרח או מערב.

א. אילת נמצאת בקצה ה___ של ישראל.

ב. לבנון נמצאת ב___ ישראל.

ג. הים התיכון נמצא ב___ ישראל.

ד. ירדן נמצאת ב___ ישראל.

4 קראו את המקרא הדמיוני של מפת עיר וכתבו מה פירוש כל סמל.

פירוש	סמל
	+
	P

5 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. ירדן היא מדינה שכנה של ישראל.	☐	☐	
ב. מצרים נמצאת בצפון ישראל.	☐	☐	
ג. במפה, הצד הימני הוא בדרך כלל המזרח.	☐	☐	
ד. גבול מדיני הוא תמיד נהר.	☐	☐	

מפת ישראל: מקרא, מפה אילמת, גבולות ומדינות שכנות

6 מיינו: מה מסומן בצבע כחול במפה ומה בצבע חום?

הים התיכון | הכנרת | הרי הגליל | נהר הירדן | הרי יהודה | ים המלח

חום	כחול

7 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. מה עושים במפה אילמת?
- צובעים אותה בלבד
 - מזהים מקומות וכותבים את שמותיהם
 - מוחקים את הגבולות
- ב. איזה ים נמצא בדרום ישראל?
- מפרץ אילת (ים סוף)
 - הים התיכון
 - הכנרת

8 קראו את התיאור של מפה דמיונית והשלימו את הכיוון.

- א. בית הספר נמצא למעלה במפה, והפארק למטה. בית הספר נמצא _____ לפארק.
- ב. הספרייה מימין לפארק. הספרייה נמצאת _____ לפארק.
- ג. הבריכה משמאל לפארק. הבריכה נמצאת _____ לפארק.

השכנות של ישראל

ישראל היא מדינה קטנה, ויש לה ארבע מדינות שכנות. בצפון נמצאת לבנון, ובצפון-מזרח – סוריה. לאורך כל הצד המזרחי נמצאת ירדן, ובדרום-מערב – מצרים.

לא כל הגבולות נראים אותו דבר. במערב אין מדינה שכנה – שם נמצא הים התיכון, והחוף הוא גבול טבעי. חלק מן הגבול עם ירדן עובר לאורך נהר הירדן, שגם הוא גבול טבעי. הגבול עם מצרים, לעומת זאת, הוא קו שנקבע בהסכם וחוצה את המדבר, ולכן הוא גבול מדיני. בקצה הדרומי של ישראל נמצאת העיר אילת, על חוף מפרץ אילת.

9 ענו לפי הטקסט «השכנות של ישראל».

- שלוש
- ארבע
- חמש

- כי הוא נקבע בהסכם
- כי הוא עובר לאורך הים
- כי הוא קו ישר

10 לפי הטקסט: השוו בין הגבול עם מצרים לבין הגבול לאורך נהר הירדן. במה הם שונים?

11 שרטטו צורה פשוטה שמייצגת את ישראל. סמנו חץ צפון, כתבו את שמות ארבע השכנות ואת הים התיכון במקום הנכון.

12 כתבו שתי סיבות לכך שמפה אילמת עוזרת ללמוד גאוגרפיה.

13 אתגר: תמר טסה במטוס מעל הארץ, מצפון לדרום. כתבו לפי הסדר שלושה מקומות שעליהם עברה: לבנון, אילת, הכנרת. הסבירו את הסדר.

רצועות האורך: מישור החוף, השפלה, אזור ההר ובקעת הירדן, ועמקי הרוחב

פרק 2

ארבע רצועות האורך (ממערב למזרח)

הרצועה	איך היא נראית?	דוגמה
מישור החוף	נמוך ושטוח, ליד הים	תל אביב, אשדוד
השפלה	גבעות נמוכות ועמקים	שדות וכרמים
אזור ההר	הרים גבוהים	ירושלים, הרי הגליל
בקעת הירדן	בקעה נמוכה מאוד	הכנרת, ים המלח

עמקי הרוחב

עמקים שחוצים את הארץ ממערב למזרח ומפרידים בין אזורי הר. האדמה בהם פורייה.

1. עמק יזרעאל
2. עמק זבולון
3. בקעת באר שבע

זכרו!

1. רצועת אורך – לאורך הארץ, מצפון לדרום.
2. עמק רוחב – לרוחב הארץ, ממערב למזרח.

רצועות האורך: מישור החוף, השפלה, אזור ההר ובקעת הירדן, ועמקי הרוחב

זכרו!

כדי לזכור את סדר הרצועות ממערב למזרח: מתחילים בים, עולים בגבעות אל ההר, ויורדים אל הבקעה.

דוגמה פתורה: באיזו רצועה נמצאת העיר נתניה, השוכנת על חוף הים? ____

1. נתניה נמצאת ליד הים התיכון.

2. הרצועה הנמוכה שלאורך הים היא מישור החוף.

התשובה: מישור החוף

1 השלימו מן המחסן.

אורך | רוחב | שפלה | בקעת | מכתש

א. אזור נוף ארוך שעובר מצפון לדרום נקרא רצועת ____.

ב. עמק שחוצה את הארץ ממערב למזרח נקרא עמק ____.

ג. ממזרח למישור החוף נמצאת ה ____.

ד. הכנרת, נהר הירדן וים המלח נמצאים ב ____ הירדן.

2 התאימו בין הרצועה לתיאור שלה.

טור א

1. מישור החוף

2. השפלה

3. אזור ההר

4. בקעת הירדן

טור ב

☐ שטח נמוך ושטוח לאורך הים

☐ בקעה ארוכה ונמוכה מאוד במזרח

☐ גבעות נמוכות ועמקים

☐ הרים גבוהים, ובהם הגליל ויהודה

רצועות האורך: מישור החוף, השפלה, אזור ההר ובקעת הירדן, ועמקי הרוחב

3 מיינו את המקומות לפי הרצועה.

נתניה | ירושלים | ים המלח | חיפה | הרי הגליל | הכנרת

מישור החוף	אזור ההר	בקעת הירדן

4 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. מישור החוף נמצא ממזרח לאזור ההר.	☐	☐	
ב. בקעת הירדן היא הרצועה הנמוכה ביותר.	☐	☐	
ג. בשפלה יש גבעות נמוכות, שדות וכרמים.	☐	☐	
ד. עמק רוחב עובר מצפון לדרום.	☐	☐	

5 השלימו את הטבלה.

הרצועה	גבוהה או נמוכה?	מקום לדוגמה
מישור החוף	נמוכה	
אזור ההר		ירושלים
בקעת הירדן		ים המלח

רצועות האורך: מישור החוף, השפלה, אזור ההר ובקעת הירדן, ועמקי הרוחב

6 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. איזה מן המקומות הוא עמק רוחב?
 ○ עמק יזרעאל ○ הרי יהודה ○ הכנרת
- ב. באיזו רצועה נמצאות רוב הערים הגדולות שליד הים?
 ○ אזור ההר ○ בקעת הירדן ○ מישור החוף

7 קראו את רשמי הטיול של נועה. ליד כל משפט כתבו באיזו רצועה היא הייתה.

- א. «עמדנו על חוף הים ליד העיר נתניה.»
- ב. «טיפסנו על רכס גבוה בהרי הגליל.»
- ג. «ירדנו אל הכנרת, הנמוכה מאוד.»
- ד. «עברנו בין גבעות נמוכות ושדות חיטה.»

עמק יזרעאל – הלב הירוק

עמק יזרעאל הוא אחד מעמקי הרוחב החשובים בארץ. הוא חוצה את צפון הארץ ממערב למזרח, בין הרי הגליל בצפון להרי שומרון בדרום. מי שעומד על הר ומשקיף על העמק רואה מעין לוח של משבצות: שדות חומים, ירוקים וצהובים, זה לצד זה.

האדמה בעמק פורייה, והשטח שטוח ונוח לעיבוד. לכן גרים בו חקלאים רבים, במושבים, בקיבוצים ובכפרים. מגדלים בו חיטה, כותנה, ירקות ומטעים. בגלל השדות הרבים העמק נקרא לפעמים «הלב הירוק» של הצפון.

8 השלימו לפי הטקסט «עמק יזרעאל – הלב הירוק».

- א. עמק יזרעאל חוצה את הארץ ממערב ל _____.
- ב. מצפון לעמק נמצאים הרי ה _____.
- ג. מדרום לעמק נמצאים הרי ה _____.

לפי הטקסט: מדוע גרים בעמק יזרעאל חקלאים רבים? כתבו שתי סיבות.

9

10

[illegible]

11

12

הנוף.

13 אתגר: נועם גר בעיר בבקעת הירדן, ליד הכנרת. הוא אומר: «כדי להגיע לים התיכון אני צריך רק לרדת». האם הוא צודק? הסבירו בעזרת סדר הרצועות.

נופים ייחודיים בארץ: ים המלח, המכתשים, החרמון, מפרץ חיפה ואילת

פרק 3

המקומות והייחוד שלהם

המקום	היכן?	מה מיוחד בו?
ים המלח	בקעת הירדן	הנמוך ביותר ביבשה, מלוח מאוד
המכתשים	הנגב	עמק סגור עם קירות תלולים
החרמון	צפון-מזרח	שלג בחורף, מקורות הירדן
מפרץ חיפה	צפון החוף	מפרץ, נמל ותעשייה
אילת	הדרום	נמל בים סוף, אלמוגים

איך נוצר מכתש?

- מים סחפו במשך זמן רב סלעים רכים מתוך ההר.
- נשאר עמק גדול וסגור עם קירות תלולים.

זכרו!

בים המלח אין דגים, כי המים מלוחים מאוד. המים של החרמון מזינים את נהר הירדן.

זכרו!

לכל מקום ייחודי זכרו מילה אחת: ים המלח – נמוך ומלוח; מכתש – עמק סגור; חרמון – שלג; חיפה – מפרץ ונמל; אילת – הדרומית ביותר.

נופים ייחודיים בארץ: ים המלח, המכתשים, החרמון, מפרץ חיפה ואילת

דוגמה פתורה: מדוע קל לצוף בים המלח? ____

1. המים בים המלח מלוחים מאוד.
2. מים מלוחים מאוד מחזיקים את הגוף למעלה.

התשובה: כי המים מלוחים מאוד

1 השלימו מן המחסן.

המלח | נגב | חרמון | אילת | כנרת

- א. ים _____ הוא המקום הנמוך ביותר על פני היבשה.
- ב. מכתש רמון, המכתש הגדול והמכתש הקטן נמצאים ב _____.
- ג. ה _____ הוא הר גבוה שיש בו אתר סקי.
- ד. ב _____ יש שוניות אלמוגים.

2 התאימו בין המקום לבין התיאור.

טור א

טור ב

1. מפרץ חיפה

☐ נמל גדול על חוף הים התיכון

2. אילת

☐ מי השלג שלו מזינים את הירדן

3. ים המלח

☐ הנמל של ישראל בים סוף

4. החרמון

☐ מפיקים ממנו מינרלים

5. מכתש

☐ עמק סגור וקירות תלולים

נופים ייחודיים בארץ: ים המלח, המכתשים, החרמון, מפרץ חיפה ואילת

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. חוף הים התיכון בישראל מלא מפרצים.	☐	☐	
ב. אילת היא העיר הצפונית ביותר בישראל.	☐	☐	
ג. ים המלח נמצא מתחת לפני הים.	☐	☐	
ד. על החרמון יורד שלג בחורף.	☐	☐	

4 מיינו: מה שייך לים המלח ומה לאילת?

מים מלוחים מאוד | שוניות אלמוגים | צפים בלי לשקוע | צלילה עם דגים צבעוניים
מפיקים מינרלים | נמל בים סוף

אילת	ים המלח

5 השלימו את הטבלה.

המקום	מה מיוחד בו?
החרמון	
מפרץ חיפה	
מכתש רמון	
ים המלח	

נופים ייחודיים בארץ: ים המלח, המכתשים, החרמון, מפרץ חיפה ואילת

6 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. לאן כדאי לנסוע כדי לראות שלג בישראל?
 ○ לחרמון ○ לאילת ○ לים המלח
- ב. איך נוצר מכתש?
 ○ מפגיעה של אבן מן החלל ○ מים סחפו סלעים רכים במשך זמן רב ○ מרעידת אדמה אחת

7 ליד כל משפט כתבו על איזה מקום מדובר.

- א. «צפתי במים ולא שקעתי, והמים צרבו לי בעיניים».
- ב. «ראינו אניות גדולות ומפעלים ליד הכרמל».
- ג. «החלקנו על מזחלת בשלג».
- ד. «צללנו וראינו אלמוגים».

נמל בקצה הדרום

אילת שוכנת בקצה הדרומי של ישראל, בין הרים אדומים של המדבר לבין המים הכחולים של מפרץ אילת. המפרץ הוא חלק מים סוף, ולכן הנמל של אילת פונה אל הדרום ואל המזרח. אניות שמגיעות אליו מביאות סחורות ממדינות רחוקות.

מלבד הנמל, אילת מפורסמת בתיירות. בקיץ חם בה מאוד, ובחורף נעים, ולכן מגיעים אליה מטיילים כל השנה. מתחת למים יש שוניות אלמוגים, ובהן דגים בכל הצבעים. כדי לשמור על האלמוגים אסור לגעת בהם או לשבור אותם.

8 השלימו לפי הטקסט «נמל בקצה הדרום».

- א. מפרץ אילת הוא חלק מים _____.
- ב. בעונת ה _____ נעים באילת.
- ג. כדי לשמור על האלמוגים אסור _____ בהם.

לפי הטקסט: מדוע מגיעים מטיילים לאילת כל השנה? כתבו שתי סיבות.

קטן.

[illegible]

11

12

ונמקו את הבחירה.

האקלים בישראל: אזור ים-תיכוני ואזור מדברי, עונות וגשם

פרק 4

מזג אוויר או אקלים?

1. מזג אוויר – מה שקורה עכשיו או השבוע.
2. אקלים – מזג האוויר הרגיל במשך שנים רבות.

שני אזורי אקלים

אקלים ים-תיכוני	אקלים מדברי
איפה?	צפון הארץ ומרכזה
קיץ	חם מאוד ויבש
חורף	נוח וגשום
צמחייה	חורש, יערות, שדות
	צמחים מעטים

כמות הגשם

1. פוחתת מצפון לדרום.
2. בהרים – יותר גשם; בבקעת הירדן – פחות.

זכרו! צפון – רטוב יותר, דרום – יבש יותר. ובכל הארץ: גשם בחורף, יובש בקיץ.

האקלים בישראל: אזור ים-תיכוני ואזור מדברי, עונות וגשם

דוגמה פתורה: היכן יורד יותר גשם, בגליל או בנגב? ____

1. כמות הגשם פוחתת מצפון לדרום.

2. הגליל בצפון והנגב בדרום.

התשובה: בגליל

1 השלימו מן המחסן.

ים-תיכוני | מעט | דרום | סתיו | קיץ

א. באקלים _____ הקיץ חם ויבש והחורף גשום.

ב. בנגב ובערבה יורד _____ מאוד גשם.

ג. כמות הגשם פוחתת מצפון ל _____.

ד. הגשמים הראשונים יורדים ב _____.

2 התאימו בין המושג להסבר.

טור א

1. מזג אוויר

2. אקלים

3. אקלים מדברי

4. אקלים ים-תיכוני

טור ב

מזג האוויר הרגיל במשך שנים רבות ☐

מעט מאוד גשם וצמחים מעטים ☐

קיץ חם ויבש וחורף גשום ☐

מה שקורה היום: שמש, גשם או רוח ☐

האקלים בישראל: אזור ים-תיכוני ואזור מדברי, עונות וגשם

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. ברוב צפון הארץ ומרכזה האקלים ים-תיכוני.	☐	☐	
ב. באילת יורד הרבה גשם בחורף.	☐	☐	
ג. בבקעת הירדן יורד בדרך כלל פחות גשם מאשר בהרים שממערב לה.	☐	☐	
ד. אקלים הוא מזג האוויר של יום אחד.	☐	☐	

4 מיינו את המקומות לפי אזור האקלים.

חיפה	אילת	תל אביב	הערבה	צפת	מכתש רמון
------	------	---------	-------	-----	-----------

מדברי	ים-תיכוני

האקלים בישראל: אזור ים-תיכוני ואזור מדברי, עונות וגשם

5 בטבלה מספר ימי הגשם בכל עונה ביישוב דמיוני בגליל. השלימו: באיזו עונה יורד הכי הרבה גשם ובאיזו הכי מעט?

עונה	ימי גשם (דמיוני)
סתיו	8
חורף	30
אביב	10
קיץ	0
הכי הרבה גשם:	
הכי מעט גשם:	

6 בחרו את התשובה הנכונה.

- א.** איך נראה הקיץ באקלים ים-תיכוני?
☐ קר וגשום ☐ חם ויבש ☐ מושלג
- ב.** מה נכון לגבי האקלים המדברי?
☐ יורד בו הרבה גשם ☐ יש הבדל גדול בין היום ללילה ☐ גדלים בו יערות

7 השלימו: יותר או פחות?

- א.** בגליל יורד _____ גשם מאשר בנגב.
- ב.** באילת יורד _____ גשם מאשר בירושלים.
- ג.** בהרים יורד בדרך כלל _____ גשם מאשר בבקעת הירדן.

לילה במדבר

8 השלימו לפי הטקסט «לילה במדבר».

- 9 לפי הטקסט: איזו תכונה של האקלים המדברי הפתיעה את נועה? הסבירו.**

- 10** שרטטו טבלת ציורים של ארבע העונות באקלים ים-תיכוני: בכל משבצת סמל אחד (שמש, ענן עם גשם וכו') ושם העונה.

[illegible]

11 השוו בין האקלים בחיפה לבין האקלים באילת: כתבו הבדל אחד בגשם והבדל אחד בצמחייה.

12 אתגר: חקלאי רוצה לגדל שדה חיטה בלי השקיה, רק במי הגשם. האם כדאי לו לבחור בגליל או בערבה? נמקו.

מקום לכתיבה, לסיכום אישי ולתרגול נוסף

מקורות המים בישראל: גשם, נחלים, מי תהום, הכנרת, המוביל הארצי, התפלה וקולחין

פרק 5

מקורות המים

המקור	מה זה?
משקעים	גשם, שלג וברד
מי תהום	מים שנאגרו מתחת לקרקע; שואבים בבארות
הכנרת	אגם מים מתוקים בצפון
התפלה	הוצאת מלח ממי הים
מי קולחין	מי ביוב מטוהרים להשקיית שדות

נחל איתן ונחל אכזב

1. נחל איתן – זורם כל השנה (הירקון, הירדן).
2. נחל אכזב – זורם רק אחרי גשם (רוב נחלי הנגב).

המוביל הארצי

צינורות ותעלות שהעבירו מים מן הכנרת בצפון אל המרכז והדרום, שבהם יורד פחות גשם.

זכרו!

מים הם משאב יקר. סוגרים את הברז, מתקנים נזילות, ומשקים בשעות הקרירות.

מקורות המים בישראל: גשם, נחלים, מי תהום, הכנרת, המוביל הארצי, התפלה וקולחין

זכרו!

בישראל אין הרבה מים, ולכן משתמשים בכל מקור: גשם, מי תהום, הכנרת, התפלה ומי קולחין – ושומרים על כל טיפה.

דוגמה פתורה: באילו מים משקים שדות ולא שותים אותם? ____

1. מי ביוב שטוהרו נקראים מי קולחין.
2. הם לא מתאימים לשתייה, אבל טובים להשקיה.

התשובה: מי קולחין

1 השלימו מן המחסן.

קולחין | מוביל | בארות | התפלה | שיטפון

- א. מי ביוב שטוהרו ומשקים בהם שדות נקראים מי ____.
- ב. מערכת הצינורות שהעבירה מים מן הכנרת לדרום נקראת ה ____ הארצי.
- ג. את מי התהום שואבים בעזרת ____.
- ד. בעזרת ____ הופכים מי ים למי שתייה.

2 התאימו בין הנחל לסוג שלו.

טור א

1. הירקון

2. נחל צין

3. נחל דן

4. נחל פארן

טור ב

נחל אכזב ☐

נחל אכזב ☐

נחל איתן ☐

נחל איתן ☐

מקורות המים בישראל: גשם, נחלים, מי תהום, הכנרת, המוביל הארצי, התפלה וקולחין

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. מי תהום הם מים שנאגרים מתחת לפני הקרקע.	☐	☐	
ב. נחל אכזב זורם כל השנה.	☐	☐	
ג. רוב מי הקולחין בישראל מנוצלים בחקלאות.	☐	☐	
ד. המוביל הארצי העביר מים מאילת לכנרת.	☐	☐	

4 מיינו את מקורות המים: טבעיים או כאלה שהאדם יוצר?

גשם	מי התפלה	מי תהום	מי קולחין	הכנרת	מעין
-----	----------	---------	-----------	-------	------

מקור טבעי	מקור שהאדם יוצר

5 בטבלה דמיונית מופיע כמה מים השתמשה משפחה בפעולות שונות. השלימו את העמודה «איך אפשר לחסוך?».

פעולה	מים (ליטרים, דמיוני)	איך אפשר לחסוך?
מקלחת	80	
צחצוח שיניים עם ברז פתוח	10	
השקיית גינה בצהריים	50	

6 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. איזה מקור מים מספק כיום חלק גדול ממי השתייה בישראל?
 ○ מי קולחין ○ מתקני התפלה ○ נחלי אכזב
- ב. מה מזין נחל איתן כל השנה?
 ○ מעיינות ○ מי ים ○ שלג בלבד

7 ליד כל משפט כתבו באיזה מקור מים מדובר.

- א. «מים מן הים שהוצאנו מהם את המלח.»
- ב. «מים שחלחלו לאדמה ושואבים אותם בבאר.»
- ג. «מי בויב מטוהרים שמשקים בהם מטע.»
- ד. «אגם מים מתוקים בצפון הארץ.»

מסע של טיפה

שמי טיפה. נולדתי בענן מעל הגליל, ובלילה חורפי אחד צנחתי עם עוד מיליוני טיפות אל הכנרת. חיקיתי שם כמה חודשים, ואז נשאבתי לתוך צינור גדול. עברתי בתעלות ובצינורות של המוביל הארצי, דרך עמקים והרים, עד שהגעתי למרכז הארץ. שם השתמשה בי משפחה לשטוף כלים. ירדתי בכיור אל הביוב, ומשם הגעתי למתקן טיהור. ניקו אותי, ונעשיתי מי קולחין. עכשיו אני בדרך אל שדה בנגב, להשקות עגבניות. מי יודע? אולי אחר כך אתאדה ואחזור לענן.

8 השלימו לפי הטקסט «מסע של טיפה».

- א. הטיפה ירדה מן הענן אל ה _____ .
- ב. היא הגיעה למרכז הארץ דרך המוביל ה _____ .
- ג. אחרי הטיהור היא נעשתה מי _____ .
- ד. עכשיו היא משקה _____ בנגב.

לפי הטקסט: כתבו את השלבים במסע של הטיפה לפי הסדר (לפחות ארבעה).

9

[illegible]

11

12

13

אוכלוסייה ויישובים בישראל: עיר וכפר, צפיפות ודלילות ותפוסה

פרק 6

עיר או יישוב כפרי?

יישוב כפרי	עיר	
מעטים	רבים	תושבים
בתים צמודי קרקע	בניינים גבוהים וצפופים	בנייה
חקלאות, וגם עבודה מחוץ ליישוב	משרדים, מפעלים, חנויות	עבודה
קיבוץ, מושב, כפר	ירושלים, נצרת, באר שבע	דוגמאות

צפיפות ודלילות

1. צפוף – הרבה אנשים על שטח קטן (מרכז הארץ).
2. דליל – מעט אנשים על שטח גדול (הנגב).

חברה רב-תרבותית

יהודים, ערבים מוסלמים ונוצרים, דרוזים, צ'רקסים ובדואים – כולם אזרחי ישראל, ולכל קבוצה תרבות משלה.

זכרו! צפוף = הרבה אנשים בשטח קטן. דליל = מעט אנשים בשטח גדול.

אוכלוסייה ויישובים בישראל: עיר וכפר, צפיפות ודלילות ותפרוסת

דוגמה פתורה: באזור א' גרים 1,000 אנשים על שטח קטן, ובאזור ב' גרים 1,000 אנשים על שטח גדול פי עשרה. איזה אזור צפוף יותר? ____

1. מספר האנשים זהה.
2. כשהשטח קטן יותר, האנשים גרים קרוב יותר זה לזה.

התשובה: אזור א'

1 השלימו מן המחסן.

ירושלים | צפיפות | תפרוסת | דרוזיים | דליל

- א. העיר הגדולה ביותר בישראל ובירתה היא ____.
- ב. כמה אנשים גרים על שטח מסוים נקרא ____ אוכלוסין.
- ג. הדרך שבה היישובים מפוזרים על פני הארץ נקראת ____.
- ד. דלית אל-כרמל ובית ג'ן הם יישובים ____.

2 התאימו בין היישוב לבין הקבוצה שגרה בו ברובה.

טור א

1. רהט

2. כפר כמא

3. דלית אל-כרמל

4. נצרת

טור ב

צ'רקסים ☐

דרוזים ☐

ערבים מוסלמים ונוצרים ☐

בדואים ☐

אוכלוסייה ויישובים בישראל: עיר וכפר, צפיפות ודלילות ותפרוסת

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. במושב לכל משפחה משק משלה.	☐	☐	
ב. מרכז הארץ הוא אזור דליל.	☐	☐	
ג. בעיר יש בדרך כלל יותר מקומות עבודה מאשר בכפר.	☐	☐	
ד. בנגב יש הרבה יישובים קרובים זה לזה.	☐	☐	

4 מיינו את האזורים: צפוף או דליל?

מרכז הארץ | הנגב | הערבה | העיר תל אביב | שכונה של בניינים גבוהים | שטח מדבר פתוח

צפוף	דליל

5 השלימו את הטבלה על סוגי היישובים הכפריים.

סוג היישוב	מה מאפיין אותו?
קיבוץ	
מושב	
יישוב קהילתי	

אוכלוסייה ויישובים בישראל: עיר וכפר, צפיפות ודלילות ותפוסה

6 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. איזו שפה, מלבד עברית, היא שפה עיקרית בישראל?
 ○ ספרדית ○ ערבית ○ צרפתית
- ב. מה מאפיין עיר?
 ○ מעט תושבים ○ הרבה תושבים, משרדים וחנויות ○ בעיקר שדות

7 השלימו: צפוף או דליל?

- א. בשכונה יש הרבה בניינים גבוהים קרובים זה לזה. השכונה _____.
- ב. ביישוב במדבר יש עשרים בתים ושטח פתוח גדול מסביב. היישוב _____.
- ג. במרכז העיר יש פקקים ותורים ארוכים. מרכז העיר _____.

יום שוק ברהט

אחמד גר ברהט, העיר הבדואית הגדולה בנגב. פעם בשבוע הוא הולך עם סבו לשוק. שם הוא שומע עברית וערבית, רואה דוכנים של תבלינים ובגדים, ופוגש קונים מן העיר ומן היישובים הקטנים שבסביבה. הסב מספר לו שכשהיה ילד, משפחתו גרה באוהלים ונדדה עם העדר ממקום למקום. «היום רוב הבדואים בנגב גרים ביישובי קבע», הוא אומר, «אבל הכנסת האורחים נשארה כמו פעם». בבית מחכה להם קפה עם הל, ושכנים באים לשבת יחד.

8 ענו לפי הטקסט «יום שוק ברהט».

- א. איפה נמצאת רהט?
 ○ בגליל ○ בנגב ○ במישור החוף
- ב. איך גרה המשפחה של הסב כשהיה ילד?
 ○ בבניין גבוה ○ באוהלים, ונדדה עם העדר ○ בקיבוץ

9

10

[illegible]

11

12

שמירה על הטבע והנוף: שמורות טבע, גנים לאומיים ואחריות לסביבה

פרק 7

שמורת טבע וגן לאומי

גן לאומי	שמורת טבע	
נוף יפה ואתרים מן העבר	צמחים, בעלי חיים ונוף	מה שומרים?
קיסריה, מצדה	עין גדי, החולה	דוגמה

כללי התנהגות בטבע

1. הולכים רק בשבילים המסומנים.
2. לא קוטפים פרחים מוגנים: כלנית, רקפת, אירוס.
3. לא מאכילים ולא מפריעים לבעלי חיים.
4. לוקחים את האשפה איתנו.

אחריות לסביבה בכל יום

ממחזרים, חוסכים במים ובחשמל, ושומרים על ניקיון החופים והנחלים.

זכרו! בטבע משאירים רק עקבות ולוקחים רק תמונות.

דוגמה פתורה: מצאתם בשמורה שדה של כלניות. מה עושים? ____

1. הכלנית היא פרח מוגן.
2. אסור לקטוף אותה, אבל מותר להסתכל ולצלם.

התשובה: מצלמים ולא קוטפים

שמירה על הטבע והנוף: שמורות טבע, גנים לאומיים ואחריות לסביבה

1 השלימו מן המחסן.

מוגנים | מסומנים | לאומיים | מיחזור | מלוחים

- א. כלנית, רקפת ואירוס הם פרחים _____ .
- ב. בשמורת טבע הולכים רק בשבילים ה _____ .
- ג. קיסריה ומצדה הם גנים _____ .
- ד. בקבוקים ריקים זורקים לפח ה _____ .

2 התאימו בין הבעיה לבין הפתרון.

טור א

טור ב

1. אשפה על החוף

☐ מצלמים במקום לקטוף

2. קטיפת פרחים

☐ ממחזרים אותם

3. בזבז מים

☐ אוספים אותה ולוקחים איתנו

4. הרבה בקבוקי פלסטיק

☐ סוגרים את הברז

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. גן לאומי קיסריה שומר על עיר עתיקה על חוף הים.	☐	☐	
ב. בשמורת החולה אפשר לראות ציפורים נודדות.	☐	☐	
ג. מותר לקטוף רקפות בשמורה אם קוטפים מעט.	☐	☐	
ד. שמירה על הסביבה היא רק תפקיד של המדינה.	☐	☐	

שמירה על הטבע והנוף: שמורות טבע, גנים לאומיים ואחריות לסביבה

4 מיינו: שמורת טבע או גן לאומי?

עין גדי | קיסריה | החולה | מצדה

גן לאומי	שמורת טבע

5 ליד כל מעשה כתבו «שומר» או «פוגע».

- יואב אסף את קליפות הגרעינים לשקית.
- עומר חרט את שמו על גזע של עץ.
- מיכל צילמה אירוס ולא קטפה אותו.
- דניאל השאיר מדורה דולקת והלך.

6 בטבלה דמיונית מופיע כמה שקי אשפה נאספו בניקוי חוף בכל שנה. השלימו: גדל או קטן?

שנה	שקי אשפה (דמיוני)	גדל או קטן מן השנה הקודמת?
שנה א'	40	—
שנה ב'	30	
שנה ג'	20	

שמירה על הטבע והנוף: שמורות טבע, גנים לאומיים ואחריות לסביבה

7 בחרו את התשובה הנכונה.

- א. מדוע אסור להאכיל בעלי חיים בר בשמורה?
 ○ כי זה פוגע בבריאותם ובהרגלים הטבעיים שלהם ○ כי הם לא אוכלים בכלל ○ כי זה יקר
- ב. מה מטרת השבילים המסומנים?
 ○ לקצר את הדרך בלבד ○ לשמור על הצמחים ועל המטיילים ○ לקשט את השמורה

פריחה בגבעה

בכל חורף, אחרי הגשמים הראשונים, מתכסה הגבעה שליד בית הספר של תמר בכלניות אדומות. פעם, כך סיפרה לה סבתא, היו ילדים קוטפים זרים גדולים של כלניות ומביאים אותם הביתה. אחרי כמה שנים כמעט לא נשארו פרחים על הגבעה. אז החליטו בבית הספר לפתוח מבצע: «צלמו – אל תקטפו». התלמידים תלו שלטים, הסבירו להורים, ובכל שנה ערכו תחרות צילום. לאט לאט חזרו הכלניות, והיום הגבעה שוב אדומה. תמר צילמה השנה כלנית עם דבורה עליה, וזכתה במקום הראשון.

8 השלימו לפי הטקסט «פריחה בגבעה».

- א. הגבעה מתכסה ב _____ אדומות.
- ב. פעם ילדים _____ זרים גדולים של כלניות.
- ג. שם המבצע היה «צלמו – אל _____».

9 לפי הטקסט: מה קרה לכלניות אחרי שנים של קטיפה, ומה גרם להן לחזור?

שרטטו כרזה קטנה למבצע שמירה על הטבע: ציור פשוט וסיסמה קצרה.

10

11

12

חזרה – מה למדנו?

1 השלימו את המושג החסר.

מקרא | רוחב | אכזב | דליל | איתן

- א. המסגרת שמסבירה את הסמלים במפה היא ה _____ .
- ב. עמק שחוצה את הארץ ממערב למזרח הוא עמק _____ .
- ג. נחל שזורם רק אחרי גשם הוא נחל _____ .
- ד. מקום שבו גרים מעט אנשים על שטח גדול הוא מקום _____ .

2 התאימו בין המקום לתיאור.

טור א

טור ב

1. ים המלח

☐ אגם המים המתוקים הגדול בישראל

2. החרמון

☐ המקום הנמוך ביותר על פני היבשה

3. הכנרת

☐ עמק סגור וגדול בנגב

4. מכתש רמון

☐ שלג בחורף ומקורות הירדן

5. ירושלים

☐ בירת ישראל, בהרי יהודה

חזרה – מה למדנו?

3 נכון או לא נכון? תקנו את הלא נכון.

משפט	נכון	לא נכון	תיקון
א. ממערב למזרח: מישור החוף, השפלה, אזור ההר, בקעת הירדן.	☐	☐	
ב. בנגב האקלים ים-תיכוני.	☐	☐	
ג. מי קולחין משמשים להשקיית שדות.	☐	☐	
ד. מותר לקטוף כלניות בשמורת טבע.	☐	☐	

4 מיינו לפי הפרק.

גבול טבעי | מקרא | התפלה | מי תהום | מושב | צפיפות

מפות	מים	יישובים

5 בחרו מקום אחד בישראל שלמדתם עליו השנה. כתבו באיזו רצועה או באיזה אזור הוא נמצא, מה האקלים בו ומה מיוחד בו.

שם התלמיד/ה